

Andrzej M. Wyrwa

Łekno (Tarnowo Pałuckie), gm.
Wągrowiec, woj. pilskie. Stanowiska
nr 3 i 4

Informator Archeologiczny : badania 17, 163-166

1983

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

6. warstwa VI - szarobrunatna ziemia o sypkiej konsystencji. Przy północno-zachodnim narożniku wykopu, w stropie warstwy VI zaobserwowano ślady kolejnego paleniska - szarobrunatna ziemia przemieszana z węglkami drzewnymi i soczewkami popiołu. Palenisko otoczona jest soczewkami tłustej, czarnej spalenizny. Wydobyto z niego ceramikę naczyńową i kości zwierzęce. Materiał ceramiczny wstępnie datujemy na XII/XIII wiek.
7. warstwa VII - całe - drobnoziarnisty piasek koloru szaroczerwonego i glina barwy pomarańczowej. Głina z wtrętami.

Badania sondazowe na stanowisku nr 4 dały możliwość rozpoznania się z jego uwarstwieniami kulturowymi i określenia wstępnej chronologii.

Wg danych z analizy materiałów z sondażu wschodniej części stanowiska możemy datować na okres od XII/XIII do XV w. Zachodnią część wsi w okolicy obecnego kościoła parafialnego może mieć chronologię znacznie wcześniejszą. Wydaje się na to wskazywać m.in. charakter, położenie i rozplanowanie osady, terenowy wywiad archeologiczny przeprowadzony wśród mieszkańców posesji zgrupowanych w tym rejonie /przy nowo budowanych obiektach/ oraz dane historyczne dotyczące miasta, później wsi Lekno.

W trakcie badań, pozyskano znaczną ilość materiałów zabytkowych w postaci licznych fragmentów naczyń glinianych, wielu przedmiotów żelaznych, kości zwierzęcych. Pobrano próbki dendrologiczne, popiołu, geologiczne.

Materiał zabytkowy wraz z dokumentacją znajdują się w Instytucie Historii UAM w Poznaniu. Dokumentacja opisowa, rysunkowa i fotograficzna w WKZ w Pile.

Badania będą kontynuowane.

LEKNO /Tarnowo Pałuckie/, gm. Wągrowiec
woj. pilskie
Stanowiska nr 3 i 4

Konserwator Zabytków Archeologicznych
z Pile

Badanie prowadził mgr Andrzej M. Wyrost. Finansował WKZ w Pile, UAM w Poznaniu i Naczelnik Gminy Wągrowiec.
Drugi sezon badań /st. 3/, pierwszy /st. 4/. Klasztor cysterski z okresu XII - XVII w., cmentarzysko szkieletowe /?/ gród wczesnośredniowieczny /X - XI w.?, osada przyrodowa /podgrodzie?/.

Stanowiska nr 3 i 4 w Leknie są nanotowane w literaturze /m.in. por. W. Honsel, Studia i materiały do osadnictwa Wielkopolski wczesnohistorycznej, W-wa 1959, t. III, s. 251-254 mapa s. 250/. Pod względem administracyjno-prawnym stanowiska te położone są na gruntach należących do wsi Tarnowo Pałuckie, gm. Wągrowiec, woj. pilskie, leżą na gruntach Bogdana Witka.

Stanowisko nr 3

W nawiązaniu do badań z 1982 r. kontynuowane prace wykopaliskowe we wschodniej części obiektu sakralnego, badano cmentarzysko szkieletowe oraz warstwy kultury sprzed osadnictwa cysterskiego.

Przed podjęciem prac wykopaliskowych wykonano drugi cykl zdjęć lotniczych nad stanowiskami 3 i 4 oraz całym kompleksem osadniczym w Leknie - stanowiska nr 1, 2, 3, 4. Zdjęcia wykonano przy współpracy Instytutu Geografii Fizycznej UAM w Poznaniu 1 X 1982 /fot. dr Andrzej Kijowski/ na błonach czarno-białych podczerwonych negatywowych /IR 2424 Aerographia - podczerwieni/ i kolorowych pokrytywowych /UT OSMO-kolor/. Celem ich było dokładne sprycyzowanie lokalizacji i ogólnego planu obiektu sakralnego oraz sytuacji kulturowej wokół niego. Ustalono przybliżone położenie obiektu sakralnego, a następnie w oparciu o te dane wytyczono wykopy. Weryfikacja archeologiczna ostatecznie potwierdziła spostrzeżenia wypływające z analizy zdjęć.

Obiekt sakralny

Wytyczono wykopy archeologiczne we wschodniej i zachodniej części obiektu archeologicznego, w 1983 roku ostatecznie:

- I. Rekonstrukcja planu obiektu sakralnego /budowla sakralna A/
 1. fragmenty fasady kościoła z przyporami

2. fragmenty muru południowego kościoła z przyporami

3. fragmenty apsydy kościoła

II. Relikty wznoszonego obiektu sakralnego /budowla sakralna B/

1. fragment południowo-wschodni apsydy i fragment muru południowego

III. Fragmenty muru obwodowego w północnej części zabudowań sakralnych.

Relikty architektoniczne zachowane są szczerkowo - zniszczone przez głębokie orki i dewastacje w XVIII, XIX wieku. W fasadzie zachowały się fundamenty i fragmenty korony muru kościoła. Fundament wykonany jest z granitowych otoczaków łączonych zaprawą wapienną. Na fundamentach w części południowej i środkowo-północnej fasady zachowały się relikty korony muru kościoła do wysokości ok. 0,35 m od odsadzki fundamentowej. Wykonane są one w wątku opus emplectum /jądro wypełnione drobnymi otoczakami zalanyymi zaprawą wapienną z domieszką gruzu ceglano- /Da.
dobrze zachowane fragmenty liawnia widoczne są na zewnętrznej stronie fasady od południowego narożnika do wejścia do kościoła na długości 3,51 m i wewnątrz na tym samym odcinku na długości 4,72 m. Szerokość korony muru fasady wynosi 1,32 - 1,38 m. Fundament ma szerokość ok. 2,20 m. Stopy fundamentowej w trakcie dotychczasowych badań nie uchwycono. Fasadę odsłonięto na całej długości - 14,10 m. Północny jej fragment zachował się tylko w postaci ławy fundamentowej.

W odległości około 4,71 m od południowego narożnika fasady odsłonięto wejście do kościoła. Ma ono szerokość ok. 3,35 - 3,80 m. Zachowały się w nim trzystopniowe kamienne schody, wykonane z otoczaków granitowych.

Przy południowym narożniku fasady odsłonięto dwa fragmenty korony muru przypory /skarpy/: pierwszy przylega do fasady od strony południowej - szerokości 1,32, długości 0,82 m; drugi od strony zachodniej na wysokości muru południowego kościoła - szerokości 1,30, długości 0,40 m. Przypory posiadone są na kamiennym fundamencie. Korona murów przypór wykonana jest z bardzo dobrze obrabianych ciosów granitowych łączonych zaprawą wapienną. W konstrukcji przypór zastosowano gruz ceglany i cegły o pełnych wymiarach /tzw. stopa św. Bernarda 28 x 14 x 9,5 cm/. Analogiczne przypory zachowane jednak fragmentarycznie /zniszczone przez wybrania fundamentu/ odkryto również w północno-wschodnim narożniku fasady.

Odsłonięto 2 fragmenty muru południowego kościoła /?/ o szerokości 1,20 m, wykonanego w wątku opus emplectum. Mur nie jest jeszcze odsłonięty na całej długości.

Odkryto także dalsze fragmenty murów wewnątrz kościoła oraz bardzo zniszczone fragmenty muru północnego. Żadnego z nich nie odkryto na pełnej długości. Przy murze południowym w odległości około 7,60 m od narożnika południowo-zachodniego odkopano kolejną przyporę wykonaną z ciosów granitowych.

We wschodniej części badanego obiektu odsłonięto kamienną półokrągłą apsydę. Zachowana jest ona tylko w warstwach fundamentowych. Szerokość jej wynosi ok. 1,07 - 1,18 m. Od strony południowo-wschodniej łączy się z murem południowym kościoła. Dotychczas odsłonięto 1/2 półokręgu apsydy, która poprzedzona jest prostokątnym przęsłem prezbiterialnym.

W części północnej badanego obiektu odkryto fragmenty muru obwodowego wokół zabudowań sakralnych. Ma on szerokość 0,30 - 0,35 m. Wykonany jest w wątku ceglano-kamiennym. Cegły /tzw. stopa św. Bernarda/ w wątku wozówkowym.

W wykopie XI w obrębie prostokątnego przęsła prezbiterialnego odkopano inne fragmenty reliktyw archeologicznych w postaci półokrągłej apsydy wykonanej z żupanych płytek granitowych, dobrze obrabianych oraz fragment muru połączonego z apsydą w narożniku południowo-wschodnim /budowla sakralna B/. Apsydę tego obiektu odsłonięto w ok. 1/2, mur na długości ok. 5,58 m.

Budowla sakralna A rysuje się jako wydłużona, jednonawowa orientowana, z przypudówkami i apsydą. Wymiary długość ok. 45 m, szerokość 14 /?/. Apsyda poprzedzona jest prostokątnym przęsłem prezbiterialnym. Półkolistą jej formą wskazuje, że należy ją traktować jako romańską, a jej powstanie wyznaczyć na połowę XIII wieku.

Odsłonięto fragmentarycznie relikty obiektu architektonicznego B, ze względu na małą ilość posiadanych obecnie danych trudna są do szczegółowej interpretacji i ustalenia chronologii. Orientacja B odchylna jest o kilka stopni w kierunku północnym od budowli A.

Wokół konstrukcji architektonicznych wydobyto duże ilości ceramiki /w tym niektóre dają się odczekać wykleić/, duże ilości szkła witrażowego. Szkło jest silnie opalione, na niektórych fragmentach widoczna są ślady ornamentów wytapianych i emaliowanych. Znalezione również fragmenty, za pomocą którego łączono szkło w witraże oraz fragment marmurowej płytki ornamentowej.

Cmentarzyska szkieletowe

Na badanym cmentarzysku w sezonach 1982 i 1983 roku, odkopano groby 121 osobników różnej płci. Szkielety były położone na placach w pozycji wyprostowanej; na ośi E-W, równoległe do murów obiektu sakralnego A. Stan zachowania szkieletów, ze względu na wkopywanie jednego grobu w drugi jest bardzo zły. W części cmentarzyska położonej na wschód od episy kościoła wyróżnione trzy pionowe zalegania szkieletów.

Odsłonięto ślady trumien drewnianych i gwoździ łączących deski trumienne. W dwóch grobach odkryto sprzączki do pasa - 1 brązowa i 1 żelazna oraz jedną zapinkę z fragmentami skóry po psaku.

W wyniku analizy antropologicznej dokonanej przez doc.dr. Janusza Piontka z Zakładu Antropologii UAM w Poznaniu stwierdzono, że:

1. badano materiały pochodzący z cmentarzyska, na którym grzebano ludność populacji miejscowej, o wieloletnim grupom średniowiecznym stosunkom wyierania. Większość osób dorosłych zmarła w przedziale wieku 30 - 40 lat. Występowanie grobów dzieci jest bardzo małe i nie oddaje natężenia w wieku dziecięcym.
2. Badania budowy morfologicznej czaszek pozwalają na wysunięcie przypuszczenia, że grupę cechowała duża zmienność budowy morfologicznej, na którą składało się występowanie osobników należących do różnych typów antropologicznych.
3. Struktura rasowa grupy z Łekna cechuje się wysokim udziałem elementów nordycznych i armenoidalnych prądów lepanoidalnym, co upodabnia ją do struktur rasowych grup późnośredniowiecznych.

Warstwy kulturowe sprzed zabudowy cysterskiej.

Na warstwy kulturowe sprzed zabudowy cysterskiej natknięto się w końcowym etapie badań w 1982 roku. Jednak ze względu na małą ilość danych nie podjęto interpretacji.

Kontynuowano eksplorację tych warstw pod zabudową architektoniczną i cmentarzyskiem. W jej wyniku odsłonięto:

1. fragmenty konstrukcji wałów grodu
2. fragmenty majdanu grodu

Resztki wałów grodowych odsłonięto w postaci konstrukcji drewniano-ziemnych. Konstrukcje drewniane wału zachowały się śladowo w postaci brunatnych smug belek. Ich grubość na różnych poziomach eksploracji wahała się w granicach od 0,5 cm do 5 cm. Najlepiej zachowane ślady konstrukcji drewnianych wystąpiły w najniższych warstwach wałowych. Eksplorację warstw wałowych prowadzono do głębokości ok. 3 m od obecnej powierzchni terenu. Głębiej jeszcze nie osiągnięto.

Wał grodu, w oparciu o dotychczasowe badania, miał konstrukcję drewniano-ziemną, rusztowo-przekładkową. Drewno przesypane było gliną, a w dolnych warstwach piaskiem. Wg dotychczasowych danych można wstępnie ustalić szerokość wału u podwala na ok. 10 - 15 m, co wydaje się wakazywać, że mamy tu do osynienia z grodem wossemopiaszowakim.

Na wschodniej części wału /pod epysą obiektu sakralnego A/ zauważono intensywne ślady spalenizny o miąższości ok. 15 - 20 cm i ślady spalonych bel drewnianych, oraz otwory po ustawionych pionowo słupach.

Znajdująca się po wschodniej stronie wału glina w wyniku działania ognia uzyskała barwę ceglasto-czerwoną.

Należy przypuszczać, że szczyt wału zwieńczony był bliżej nie określoną konstrukcją drewnianą. /może palisadą/. Szczegółową odpowiedź na to pytanie dadzą dalsze badania wykopaliskowe.

Wykopaliska na majdanie grodu prowadzone w jego północno-zachodniej i północno-wschodniej części. Dotychczas odkryto stropowe warstwy wnętrza grodu na bardzo niewielkim obszarze. Główne warstwy majdanu przesypane są śladami intensywnej spalenizny i działania ognia.

W trakcie eksploracji atropowych warstw wnętrza grodu znaleziono duże ilości ceramiki, półfabrykaty z rogu, oprawy rogowe, grzebienie rogowe, przedliki gliniane, itp.

W oparciu o wstępne pomiary można przyjąć, że wnętrze grodu na linii wschód - zachód ma długość ok. 30 - 40 m. Jednak ze względu na małe rozpoczęcie tego obiektu trudno na obecnym etapie badań podać jego dokładne rozmiary. Trudno też ustalić jego chronologię bezwzględną. Data powstania jest jeszcze nieznana. Dyadek grodu przypadał przypuszczalnie na połowę XII w.

Wg wstępnych badań historycznych gród został zniszczony w wyniku najazdu Pomorzan na Wielkopolskę w połowie XII wieku. Podawanośń źródłowych na ten temat brak.

Stanowisko nr 4

Stanowisko nr 4 położone jest na zachód i południowo-zachód od stanowiska nr 3, na obszarze około 3 ha.

Celem podjęcia badań było stwierdzenie charakteru i wstępnej chronologii stanowiska oraz ustalenie relacji między stanowiskiem nr 3 i nr 4.

Przeprowadzono tylko wstępne badania sondżowe wykopem o wymiarach 2 x 1 m. Wykop wytyczono w odległości 70 m od granicy arów 33/34 w kierunku zachodnim od zabudowań sakralnych /od fasady kościoła: linia arowa 33/34 biegnie przez środek fasady/, na linii przekroju podłużnego kościoła klasztorowego.

W trakcie eksploatacji wyodrębiono 4 warstwy kulturowe:

1. warstwa I /humus/ 10,81 - 10,76 do 10,50 - ziemia orna czarnobrunatna, próchnicza.
 2. warstwa II /10,50 - 10,30/ zbliżona do warstwy omiej /humusu/ czarnobrunatna, z licznymi drobnymi kamieniami, drobinami i grudkami żużlu.
 3. warstwa III /10,30 - 10,00/ szarobrunatna, piaszczysta ziemia z soczewkami gliny i drobnymi kamieniami. W warstwie III we wschodniej części sondażu odsłonięto przepaloną glinę o kolorze pomarańczowym, wokół której wystąpił popiół z nielicznymi grudkami węgla drzewnego.
 4. warstwa IV /10,00 - 9,85/ jasnobrunatna ziemia przenieszana z popiołem, soczewkami piasku i intensywniej spalenizny; prócz tego występują tu duże ilości drobnych kamieni.
- Całoc - jasnożółta glina ze śladami orsztytu i białozółty piasek bez zabytków archeologicznych /całoc występuje od gł. 9,88 - 9,85/.

Z eksplorowanych warstw wydobyto dużą ilość ceramiki /w-wa I - IV/, kości zwierzęce, żelazki szklane i żelazny /w-wa II i III/ łuski i kości rybnie /warstwa IV/ itp.

Wstępne badania sondżowe potwierdziły dużą walory poznawcze stanowiska nr 1 i jego współzależność chronologiczną z obiektami ze stanowiska nr 3.

Materiał zabytkowy ze stanowisk nr 3 i 4 - ceramika naczyńowa, budowlana, szkło, zaprawy wapienne, metale, próbki spalenizny, próbki dendrologiczne, próbki ichtiologiczne, próbki spalenizny i popiołu oraz materiał kostny znajdują się w trakcie analiz specjalistycznych i szczególnego opracowania. Cały materiał zabytkowy wraz z dokumentacją znajduje się w Instytucie Historii UAM w Poznaniu. Dokumentacja opisowa, rysunkowa i fotograficzna w WKŻ w Pile.

Badania będą kontynuowane.

LOBZANY
woj. szczecińskie
Stanowisko 1

Muzeum Narodowe
w Szczecinie

Badania prowadził mgr Antoni Forczekowski. Finansowało Muzeum Narodowe w Szczecinie. Drugi sezon badań. Osada wczesnośredniowieczna z 2 poł. XI - 1 poł. XIII w. oraz relikty osadnictwa kultury łuzyckiej z epoki brązu i okresu halstackiego.

Pracami badawczymi objęto południowo-zachodni akraj wybieżyska starej Szwirni /w nawiązaniu do wykopów badawczych z 1975 roku/, gdzie przypuszczalnie znajdował się mieżo centrum osady. Przebadano powierzchnię 4,5 ara - odkrywając i eksplorując 14 obiektów wczesnośredniowiecznych reprezentowanych przez 4 półziemianki z resztkami palenisk, 4 paleniska otwarte oraz 6 jam gospodarczych. Odsłonięto relikty osadnictwa kultury łuzyckiej /4 jamy oraz nieokreślone żarna kamiennego/. Obiekty wczesnośredniowieczne tworzyły zwarte zagęszczenie na powierzchni 1 ara. Są one wyraźnie wyodrębniającym się skupiskiem, oddzielonym jażową przestrzenią od reszty obiektów. Wystąpiły tu również resztki warstwy kulturowej, której większość wzrasta w kierunku zachodnim. Wśród materiału zabytkowego dominowały fragmenty naczyń ręcznie lepionych, 4 fragmenty żarn kamiennych oraz przedmioty gliniane i noże żelazne.

Badania będą kontynuowane.

LOPUSZ,
woj. białostockie
Stanowisko I

patrz okres nowożytny